

Wstęp

DOI: 10.14746/por.2019.1.1

Większość zawartych w niniejszym tomie artykułów została zaprezentowana w formie referatów na polsko-niemieckim seminarium interdyscyplinarnym „Umstrittene Erinnerungsorte in der Ukraine im Spiegel der deutschen, polnischen, ukrainischen und russischen Literatur und Geschichtsschreibung / Sporne miejsca pamięci Ukrainy w zwierciadle niemieckiej, polskiej, ukraińskiej oraz rosyjskiej literatury i historiografii”, które odbyło się w dniach 14-16 czerwca 2018 roku we Frankfurcie nad Odrą¹. Wzięło w nim udział 30 badaczy z Niemiec, Polski, Austrii oraz Ukrainy. W ramach seminarium zostały przeprowadzone również warsztaty, na których młodzi naukowcy prezentowali swoje projekty badawcze. Cały projekt organizowany był przez Europejski Uniwersytet Viadrina we Frankfurcie nad Odrą w partnerstwie z Uniwersytetem im. Adama Mickiewicza w Poznaniu przy wsparciu Polsko-Niemieckiej Fundacji na rzecz Nauki.

W centrum zainteresowania uczestników znalazł się jeden z najtrudniejszych i najbardziej złożonych tematów dyskusji społecznych dotyczących Ukrainy. Konfliktogenność miejsc pamięci, która ze szczególną siłą ujawnia się w refleksji nad przeszłością historyczną, w ukraińskim kontekście dodatkowo wzmacniana jest przez silną konkurencję antagonistycznych interpretacji oraz brak konstruktywnego dialogu. Organizatorom seminarium przyświecała idea stworzenia przestrzeni akademickiej dającej szansę na pojawienie się takiego dialogu, który budowany byłby na gruncie pluralizmu i tolerancji. Wystąpienia prelegentów były symultanicznie tłumaczone odpowiednio na języki niemiecki i polski, co zwiększało komfort wolnej wymiany myśli i uzgadniania wspólnych stanowisk.

Główne aspekty analizowanego problemu badawczego odzwierciedlono w nazwach działów, do których zostały przyporządkowane opublikowane poniżej artykuły. Pierwszy dział, zatytułowany *Miejsca pamięci: pomiędzy dyskursem ideologicznym a zapomnieniem*, otwiera Ievgeniia Voloshchuk z tekstem *Miejsca pamięci i wolność wspomnienia*, w którym obok ustaleń teoretycznych i metodologicznych omówiona została również problematyka bieżących dyskusji wokół spornych miejsc pamięci na Ukrainie. Instrumentalizacja spornych miejsc pamięci w ramach współczesnej ukraińskiej narracji historycznej oraz narodowego dyskursu pamięci w perspekty-

1 Kierowniczka projektu – prof. dr Ievgeniia Voloshchuk (Europejski Uniwersytet Viadrina we Frankfurcie nad Odrą), współorganizator: dr Ryszard Kupidura (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu); oboje są redaktorami tekstów na s. 21-145.

wie badań politologicznych została ujęta w artykule *Transformacja pamięci zbiorowej. Ideologiczna funkcja Ukraińskiego Instytutu Pamięci Narodowej w latach 2014-2017* Mykhaila Minakova. Autorzy, których teksty znalazły się w dziale *Żydowskie miejsca pamięci na Ukrainie*, podjęli refleksję nad różnymi epizodami historii Żydów ukraińskich – od chasydzkiej obecności w Humaniu (artykuł *Dybuk albo żydowska (nie)obecność w Humaniu* Aliny Molisak), poprzez obraz Odessy początku XX wieku (artykuł *„Buddenbrookowie” nad Morzem Czarnym. „Odeska” powieść Władimira Żabotyńskiego* „Pięcioro” Irmeli von der Lühe), po reprezentacje tragedii Holokaustu w literaturze współczesnej (artykuł Marty Siekierskiej *Tragedia Holokaustu oraz żydowskie miejsca pamięci na Ukrainie w powieści J.S. Foera „Wszystko jest iluminacją”*). W dziale zatytułowanym *Słowo kluczowe: Czarnobyl* przedmiotem badań stały się literackie i filmowe obrazy katastrofy w Czarnobylu, czego dotyczą teksty *„Znieważona ziemia” Michale Boganim jako film posttraumatyczny* Beaty Waligórskiej-Olejniczak oraz *Budowa narodu ex negativo – „Wspólnoty cierpienia” po ekocydzie Clemensa Günthera*. Ambiwalencja miejsc pamięci znalazła się w centrum uwagi autorów, którzy opublikowali swoje artykuły w dziale o tym samym tytule. Zawiera on prace Ryszarda Kupidury (*Gonzo uwikłane, przemoc przedstawienia oraz mozaika fantazmatów narodowych, czyli o „ukraińskiej trylogii” Ziemowita Szczerka*), Borysa Biguna i Erika Martina (*Heterotopie we współczesnej literaturze ukraińskiej – Jurij Andruchowycz, Serhij Żadan oraz Wiaczesław Sznajder*) oraz Alexandra Chertenki (*„Niewinnych tutaj nie ma” – mikrokolonizacja Donbasu w powieści Jewhena Położija „Iłowajsk”*).

Prezentowany zbiór prac zawiera szerokie spektrum zarówno literackich, historyograficznych czy filmowych reprezentacji spornych miejsc pamięci na Ukrainie, jak i możliwych naukowych podejść do tej problematyki. Międzynarodowy i interdyscyplinarny charakter publikacji rozszerzył potencjał refleksji nad omawianymi problemami o perspektywę komparatystyczną, ponadregionalną oraz ponadnarodową.

* * *

W bieżącym roku mija również trzydziestolecie zapoczątkowanej w Polsce i krajach regionu transformacji ustrojowej. Z tej okazji w niniejszym tomie została opublikowana dyskusja nad książką Aviezera Tuckera *Legacies of Totalitarianism. A Theoretical Framework*, która w porównawczej perspektywie przedstawia rozmaite wymiary i następstwa (reprywatyzacje, lustrację i dekomunizację, reformy szkolnictwa wyższego itp.) transformacji i przełamywania totalitarnego dziedzictwa. Choć konkluzje i spostrzeżenia płynące z tej książki stosują się do całego postsowieckiego i postkomunistycznego obszaru, to autor przykłady ilustrujące swoje tezy czerpie głównie z historii i współczesności Czech i Słowacji, a w mniejszym stopniu – Polski; okazjonalnie w jego wywodzie pojawiają się inne kraje: Chiny, Rosja, Rumu-

nia i Węgry. Symposium nad książką było częścią międzynarodowej konferencji „Between Enslavement and Resistance: Attitudes toward Communism in East European Societies (1945-1989)”, która odbyła się w Poznaniu w dniach 15-16 czerwca 2018 roku. Konferencja i symposium zostały zorganizowane przez Instytut Pamięci Narodowej, Oddział w Poznaniu, Instytut Filozofii UAM, The Centre for Culture and the Arts, Leeds Beckett University oraz Polskie Towarzystwo Filozoficzne, oddział w Poznaniu. Praca redakcyjna i organizacyjna była realizowana w ramach Oddziałowego Projektu Badawczego Metodologiczne i Teoretyczne Problemy Badania Najnowszej Historii Polskirealizowanego w Oddziałowym Biurze Badań Historycznych IPN w Poznaniu. Uczestnikami dyskusji nad książką byli: Krzysztof Brzechczyn (IF UAM/IPN Poznań), Michał Kwiecień (IF UAM), Grzegorz Lewicki (PIE), Cristina Petrescu (Uniwersytet w Bukareszcie), Dragoş Petrescu (Uniwersytet w Bukareszcie), Rafał Paweł Wierchosiński (SWPS) oraz autor książki, Aviezer Tucker (Davis Center for Russian and Eurasian Studies, Harvard University).

Ievgeniia Voloshchuk, Ryszard Kupidura, Krzysztof Brzechczyn

